

УДК 130.2:008:7.025

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v057.2025.16>**А. О. Фальковський**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2762-1021>

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічної служби та права

Інституту публічної служби та управління

Національного університету «Одеська політехніка»,

докторант кафедри адміністративного та господарського права

Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова

О. Р. КаракашORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-6598-6353>

магістр публічного управління та адміністрування

Інституту публічної служби та управління

Національного університету «Одеська політехніка»

СХІДНА ФІЛОСОФІЯ ПРО РУЙНУВАННЯ І ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Постановка проблеми. У XX–XXI століттях проблема руйнування та відновлення культурної спадщини набула глобального характеру, охоплюючи не лише матеріальні об'єкти культури, а й символічні, ціннісні та духовні виміри цивілізаційного розвитку. Війни, політичні трансформації, урбанізація, техногенні катастрофи, глобалізаційні процеси та масова культура призводять до втрати автентичності культурних ландшафтів, знищення пам'яток, розриву історичної тяглості та девальвації традиційних форм культурної ідентичності. У цьому контексті відновлення культурної спадщини дедалі частіше зводиться до суто технічних або правових процедур, тоді як її філософсько-світоглядний вимір залишається недостатньо осмисленим.

Переважна частина сучасних досліджень зосереджена на західних концепціях охорони спадщини, що базуються на ідеях збереження автентичності, матеріальної цілісності та історичної незмінності об'єкта. Водночас східна філософська традиція пропонує альтернативне бачення співвідношення руйнування і відновлення, розглядаючи їх не як взаємовиключні процеси, а як взаємопов'язані етапи циклічного розвитку буття. У таких підходах руйнування не обов'язково трактується як абсолютна втрата, а може сприйматися як необхідна умова оновлення, трансформації та збереження глибинного смислу культурної форми.

Недостатня увага до східних філософських уявлень про мінливість, непостійність, порожнечу, відновлення через трансформацію та духовну спадкоємність зумовлює однобічність сучасних підходів до проблеми культурної спадщини. Це особливо актуально в умовах кризових ситуацій, коли постає питання не лише фізичної реконструкції зруйнованих об'єктів, а й віднов-

лення культурної пам'яті, символічного значення та ціннісних основ спільноти. Відсутність філософського діалогу між західними та східними традиціями у цій сфері обмежує можливості формування більш гнучких, гуманістичних і культурно чутливих моделей збереження та відновлення спадщини.

Таким чином, актуалізується наукова проблема осмислення руйнування і відновлення культурної спадщини крізь призму східної філософії як цілісної світоглядної системи, що дозволяє по-новому інтерпретувати втрату, зміну та відродження культурних форм. Звернення до східних філософських концепцій створює підґрунтя для розширення теоретичних засад сучасної культурної політики, а також для переосмислення самого поняття культурної спадщини як динамічного, процесуального і духовно наповненого явища.

Формулювання мети статті. Метою статті є філософське осмислення процесів руйнування і відновлення культурної спадщини крізь призму східної філософської традиції, з акцентом на виявлення її світоглядних, онтологічних та аксіологічних засад. Стаття спрямована на розкриття специфіки східного розуміння непостійності, циклічності буття, трансформації та відродження як невід'ємних складових культурного розвитку, а також на обґрунтування можливостей застосування цих ідей для поглиблення сучасних підходів до збереження і відновлення культурної спадщини в умовах соціальних та цивілізаційних криз.

Виклад основного матеріалу дослідження. У східній філософській традиції категорії руйнування і відновлення не розглядаються як протилежні або взаємовиключні явища. Вони мисляться як взаємопов'язані прояви єдиного процесу буття, в якому зміна є природним і неми-

нучим станом світу. На відміну від західної раціоналістичної традиції, що прагне фіксації, стабільності та збереження форми, східна філософія акцентує увагу на процесуальності, плинності та внутрішній логіці трансформацій, у межах яких культурна спадщина постає не як застиглий артефакт минулого, а як живий елемент духовного досвіду спільноти.

У сучасному філософсько-культурному дискурсі проблема руйнування культурної спадщини дедалі частіше розглядається крізь призму міжнародно-правових стандартів, які фіксують обов'язок держав і суспільств щодо її збереження як універсальної цінності. У цьому контексті східне розуміння спадщини як духовного процесу корелює з міжнародним підходом, що визнає культурну спадщину надбанням усього людства, незалежно від її матеріальної локалізації. Таке бачення дозволяє поєднати філософську ідею трансформації з юридичною концепцією спільної відповідальності за збереження культурних цінностей [1].

Східна філософія, наголошуючи на мінливості та плинності форм, водночас не заперечує необхідності їх охорони, а радше зміщує акцент із фіксації зовнішнього вигляду на збереження внутрішнього смислу культурного об'єкта. Такий підхід співзвучний положенням міжнародних актів, у яких культурна спадщина визнається носієм ідентичності, пам'яті та духовних цінностей, що потребують захисту навіть у разі фізичного знищення або пошкодження матеріальної форми [2].

У багатьох східних вченнях руйнування трактується не стільки як негативний акт втрати, скільки як необхідний етап оновлення. Зміна форми не означає зникнення смислу, адже культурна цінність може зберігатися на нематеріальному рівні – у традиціях, ритуалах, символах, способах мислення та колективній пам'яті. Саме тому фізичне знищення об'єкта культурної спадщини не завжди розглядається як остаточна втрата культурної ідентичності. Навпаки, у східному світогляді можливе переосмислення втрати як імпульсу до внутрішнього відновлення, духовного очищення та формування нових форм культурного буття.

Ідея духовної спадкоємності, характерна для східної філософської традиції, знаходить своє відображення і в сучасних підходах до нематеріальної культурної спадщини, де першочергове значення надається традиціям, знанням і практикам, а не лише матеріальним об'єктам. У цьому сенсі руйнування матеріального носія не означає зникнення культурної цінності, якщо збережено механізми її передавання та відтворення в соціальному й духовному просторі [3].

Особливе значення у східній філософії має ідея непостійності, яка поширюється на всі явища світу, включно з культурними формами. Культурна спадщина в такому контексті не може бути абсолютно незмінною, оскільки її існування підпорядковується загальним законам змінності. Руйнування матеріальної оболонки пам'ятки не заперечує її цінності, а лише вказує на завершення певного етапу її існування. Відновлення ж розуміється не як механічне відтворення минулого, а як осмислений процес адаптації спадщини до нових історичних, соціальних і духовних умов. Східне розуміння культурної спадщини як динамічного процесу трансформації узгоджується з положеннями національного законодавства, яке визнає культурну спадщину не лише як сукупність об'єктів, а як елемент суспільного розвитку. Такий підхід дозволяє розглядати відновлення спадщини не як повернення до минулого, а як інтеграцію культурних цінностей у сучасний соціальний контекст [4].

Важливим аспектом східного підходу є також увага до внутрішнього стану людини та спільноти у процесі взаємодії з культурною спадщиною. Відновлення зруйнованих культурних форм набуває сенсу лише тоді, коли воно супроводжується відновленням ціннісних орієнтирів, моральних принципів і духовної тягlosti поколінь. У цьому сенсі реконструкція пам'яток без глибокого розуміння їхнього символічного та культурного значення може розглядатися як поверхнева дія, позбавлена справжнього змісту. Східна філософія підкреслює, що справжнє відновлення відбувається насамперед у свідомості, а матеріальна форма є лише зовнішнім відображенням внутрішніх змін.

У межах східного світогляду культурна спадщина постає як частина ширшого космічного порядку, де людська діяльність має бути узгоджена з природними ритмами та закономірностями. Руйнування, спричинене насильством, жадобою або нехтуванням духовними цінностями, розглядається як порушення гармонії, що неминуче тягне за собою кризу не лише культури, а й суспільства загалом. Відновлення ж мислиться як повернення до стану рівноваги, що передбачає не лише фізичну працю, а й етичну відповідальність, саморефлексію та переосмислення ролі людини у збереженні культурного простору. Східна філософська традиція, розглядаючи руйнування як етап циклічного розвитку, не знімає відповідальності за захист культурних цінностей у період збройних конфліктів. Навпаки, вона підсилює етичний вимір цієї відповідальності, що знаходить своє відображення у міжнародних конвенціях, спрямованих на запобігання знищенню культурної спадщини під час війни [6].

У межах східної філософії гармонія між людиною, культурою і природою виступає базовою умовою збереження культурного простору. Руйнування культурної спадщини внаслідок воєнних дій або безвідповідальної господарської діяльності розглядається як порушення цієї гармонії, що має не лише матеріальні, а й глибокі духовні наслідки, які визнаються і в міжнародному гуманітарному праві [5].

Таким чином, східна філософія пропонує цілісне бачення проблеми руйнування і відновлення культурної спадщини, у якому ключовими є не технічні аспекти реконструкції, а глибинні смислові та духовні процеси. Такий підхід дозволяє розглядати культурну спадщину як динамічний феномен, що постійно оновлюється через взаємодію минулого і сучасного, втрати і відродження, матеріального і нематеріального. Саме це робить східну філософську традицію важливим джерелом для переосмислення сучасних стратегій збереження та відновлення культурної спадщини в умовах глобальних викликів.

Подальше осмислення східного філософського підходу до руйнування і відновлення культурної спадщини потребує звернення до уявлень про пам'ять і спадкоємність, які в цій традиції мають передусім духовний, а не суто матеріальний характер. Культурна пам'ять розглядається як живий процес передавання смислів, досвіду та цінностей, що не обмежується існуванням конкретних матеріальних носіїв. Саме тому втрата фізичної форми пам'ятки не означає автоматичного розриву культурної тяглості, якщо збережено внутрішній зміст, що продовжує функціонувати у свідомості спільноти, її звичаях, мовних формах і символічних практиках.

У східній філософії особливу роль відіграє принцип невідокремленості людини від культури та природного середовища. Культурна спадщина не сприймається як зовнішній об'єкт, який підлягає охороні лише через формальні механізми, а розуміється як частина цілісного життєвого простору. У цьому сенсі руйнування культурних форм є не лише фізичною подією, а й показником глибших кризових процесів у суспільстві, пов'язаних із втратою гармонії між людиною, спільнотою та світом. Відновлення ж набуває значення процесу відновлення цілісності цього простору, що неможливо без переосмислення цінностей і відповідальності за культурне буття.

Східна традиція також акцентує увагу на символічному характері будь-якої культурної форми. Архітектурні споруди, ритуальні об'єкти, мистецькі твори розглядаються не лише як матеріальні конструкції, а як носії певного смислового навантаження, пов'язаного з уявленнями про світ, людину і час. У цьому контексті від-

новлення культурної спадщини не зводиться до точного копіювання зруйнованого, оскільки без відтворення символічного виміру така реконструкція втрачає свою культурну повноцінність. Важливішим є збереження внутрішньої логіки символу, навіть якщо його зовнішня форма зазнає змін. Символічний характер культурних об'єктів, на який вказує східна філософія, зумовлює необхідність комплексного підходу до їх відновлення, що враховує не лише архітектурні параметри, а й історичний, релігійний та культурний контексти. Така позиція підтримується міжнародними рекомендаціями щодо автентичності, які підкреслюють пріоритет смислового змісту над формальною реконструкцією [7].

Водночас у східній філософії простежується толерантне ставлення до зміни форм і навіть до їх зникнення, якщо це відповідає природному ходу речей. Культурна спадщина розглядається як процес, а не як сукупність незмінних об'єктів, що підлягають безумовному консервуванню. Такий підхід відкриває можливість для творчого відновлення, у межах якого нові культурні форми можуть народжуватися на основі традиції, не руйнуючи її сутності. Відтак відновлення набуває рис діалогу між минулим і сучасним, у якому спадщина не лише зберігається, а й активно переосмислюється. Толерантне ставлення східної філософії до зміни форм культурної спадщини не суперечить сучасним підходам до її охорони, а навпаки – сприяє формуванню гнучких моделей збереження, орієнтованих на розвиток, а не консервацію. У цьому сенсі спадщина розглядається як ресурс культурного діалогу між минулим і сучасністю [8].

Особливої ваги у східній філософській парадигмі набуває етичний вимір ставлення до культурної спадщини. Руйнування пам'яток трактується не лише як втрата матеріальних цінностей, а як прояв моральної деградації, зневаги до досвіду попередніх поколінь і до самої ідеї духовної спадкоємності. Відновлення ж передбачає не лише матеріальні зусилля, а й внутрішню трансформацію людини, її готовність до відповідальності, співпереживання та поваги до культурної різноманітності. Етичний вимір відновлення культурної спадщини, характерний для східної філософії, підкреслює важливість участі місцевих спільнот у процесах її збереження. Саме громада виступає носієм культурної пам'яті, без якої будь-які відновлювальні заходи втрачають свій глибинний зміст [9]. У цьому аспекті східна філософія підкреслює, що без морального підґрунтя будь-які програми відновлення культурної спадщини ризикують залишитися формальними та неефективними.

Таким чином, продовження аналізу східного філософського бачення руйнування і відновлення

культурної спадщини дозволяє зробити висновок про його принципову відмінність від технократичних і суто правових моделей. Східна традиція пропонує інтегральний підхід, у межах якого культурна спадщина мислиться як жива система смислів, що відновлюється не лише через матеріальні дії, а й через духовне оновлення, етичну рефлексію та збереження внутрішньої цілісності культури. Це відкриває простір для глибшого розуміння проблеми спадщини в умовах сучасних викликів і криз.

Подальший розвиток проблематики руйнування і відновлення культурної спадщини у контексті східної філософії дозволяє звернутися до уявлень про час, які істотно відрізняються від лінійної західної моделі історичного розвитку. У східному світогляді час часто осмислюється як циклічний або спіралеподібний процес, у якому повторюваність і повернення мають не механічний, а смисловий характер. У такому розумінні культурна спадщина не «залишається» у минулому, а постійно співприсутня в сучасності, проявляючись у змінених формах. Руйнування пам'ятки або традиції не розриває історичний процес, а лише позначає момент переходу до нового етапу її існування. Розуміння часу як циклічного процесу, властиве східній філософії, дозволяє інтегрувати спадщину у сучасний культурний дискурс без її штучного «законсервування». Це відкриває можливості для сталого розвитку культурних територій, що визнається й у міжнародних стратегіях охорони спадщини [11].

Циклічне бачення часу зумовлює особливе ставлення до відновлення культурної спадщини. Воно не сприймається як спроба повернути втрачений стан у його первісному вигляді, а радше як актуалізація потенціалу минулого в нових обставинах. Такий підхід знижує драматизм втрати матеріальних форм і водночас підсилює відповідальність за збереження внутрішнього смислу культури. Відновлення у східній філософській перспективі набуває характеру духовного повернення до джерел, а не буквального відтворення зруйнованого.

Важливим аспектом цього підходу є розуміння культурної спадщини як процесу взаємодії між поколіннями, у якому кожне покоління несе відповідальність не лише за збереження, а й за осмислене перетворення успадкованого. Східна філософія не заперечує змін, але наголошує на необхідності їхньої внутрішньої виправданості. Руйнування, що відбувається без розуміння культурного контексту, розглядається як прояв духовної порожнечі, тоді як трансформація, заснована на глибокому зв'язку з традицією, може стати формою її продовження. У цьому

сенсі межа між руйнуванням і відновленням є рухомою та залежить від внутрішньої мотивації людини і спільноти.

Східна філософська думка також приділяє увагу мовчання, відсутності та порожнечі як значущим елементам культурного буття. Втрата культурної спадщини не завжди потребує негайного заповнення або компенсації. Іноді сама відсутність, слід руйнування або пам'ять про зникле набувають символічного значення, стаючи простором для осмислення, скорботи та внутрішнього зростання. Такий підхід контрастує з прагненням негайної реконструкції, властивим багатьом сучасним практикам, і відкриває можливість більш стриманого, рефлексивного ставлення до відновлення культурних об'єктів. Східна ідея внутрішнього очищення через втрату дозволяє по-іншому осмислити тимчасову відсутність культурних об'єктів, розглядаючи її як простір для рефлексії та формування нових смислів. Такий підхід перегукується з сучасними концепціями меморіалізації зруйнованої спадщини [10].

У цьому контексті культурна спадщина постає не лише як ресурс, який необхідно зберегти, а як виклик для самосвідомості суспільства. Східна філософія підкреслює, що справжнє відновлення можливе лише за умови внутрішньої готовності прийняти уроки руйнування. Втрата культурних форм може стати джерелом переосмислення ідентичності, ролі традиції та відповідальності за майбутнє. Якщо ж відновлення здійснюється без такого осмислення, воно ризикує перетворитися на зовнішню імітацію, позбавлену глибокого культурного сенсу. Східна філософська думка наголошує, що відновлення спадщини без осмислення причин її руйнування є поверховим і нетривким. Такий підхід підсилює сучасні вимоги до комплексного аналізу факторів знищення культурних цінностей у межах державної культурної політики [12].

Таким чином, у східній філософській перспективі руйнування і відновлення культурної спадщини постають як взаємопов'язані моменти єдиного процесу культурного життя, у якому матеріальне і духовне тісно переплітаються. Цей підхід дозволяє вийти за межі утилітарного розуміння спадщини та розглядати її як простір смислотворення, відповідальності й трансформації. Саме в такому баченні закладено потенціал для формування більш глибокого, ціннісно орієнтованого ставлення до культурної спадщини в умовах її руйнування та пошуку шляхів відновлення.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що східна філософія пропонує принципово інший підхід до осмислення руйнування і відновлення культурної спадщини, ніж той, що домінує у сучасних технократичних або суто пра-

вових моделях її збереження. У межах східної світоглядної традиції культурна спадщина постає не як статична сукупність матеріальних об'єктів, а як динамічний, процесуальний і духовно наповнений феномен, тісно пов'язаний із категоріями мінливості, циклічності, внутрішньої гармонії та відповідальності людини за культурне буття.

Руйнування у східному філософському розумінні не зводиться до безумовної втрати або культурної катастрофи, а осмислюється як складова природного процесу трансформації, що може відкривати простір для переосмислення, оновлення та відродження смислів. Водночас відновлення культурної спадщини не трактується як механічне відтворення минулих форм, а розглядається як глибокий духовний і ціннісний процес, спрямований на збереження символічної, аксіологічної та ідентифікаційної сутності культури. Такий підхід акцентує увагу на пріоритеті нематеріальних вимірів спадщини – пам'яті, традиції, смислу та моральної спадкоємності поколінь.

Східна філософія наголошує на нерозривному зв'язку між станом культури та внутрішнім станом людини і спільноти, що надає проблемі відновлення культурної спадщини виразного етичного виміру. Відповідальність за спадщину в цьому контексті виходить за межі інституційних чи нормативних механізмів і набуває характеру морального обов'язку, пов'язаного з усвідомленням власної причетності до культурного процесу. Саме тому ефективне відновлення неможливе без внутрішньої трансформації суспільства, готовності до рефлексії та шанобливого діалогу з минулим.

Отже, звернення до східної філософської традиції дозволяє суттєво розширити сучасні уявлення про руйнування і відновлення культурної спадщини, доповнивши їх ціннісним, духовним і антропологічним вимірами. Інтеграція цих ідей у теоретичні та практичні підходи до охорони спадщини створює передумови для формування більш гнучких, гуманістичних і культурно чутливих моделей збереження, здатних адекватно реагувати на виклики сучасного світу та забезпечувати живу тяглість культурного розвитку.

Література

1. Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage : Convention від 16.11.1972. *UNESCO World Heritage Centre*. URL: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> (дата звернення: 29.10.2025).
2. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity : Declaration від 02.11.2001. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/unesco-universal-declaration-cultural-diversity> (дата звернення: 29.10.2025).
3. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage : Convention від 17.10.2003. *UNESCO*.

URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (дата звернення: 29.10.2025).

4. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08.06.2000 № 1805-III. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1805-14> (дата звернення: 29.10.2025).

5. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) : Protocol від 08.06.1977. Article 53 – Protection of cultural objects and of places of worship. *ICRC IHL Databases*. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-53> (дата звернення: 29.10.2025).

6. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict : Convention від 14.05.1954. *UNESCO*. URL: https://en.unesco.org/sites/default/files/1954_Convention_EN_2020.pdf (дата звернення: 29.10.2025).

7. The Nara Document on Authenticity : Document від 1994. *UNESCO World Heritage Centre (Archive)*. URL: <https://whc.unesco.org/archive/nara94.htm> (дата звернення: 29.10.2025).

8. Recommendation on the Historic Urban Landscape : Recommendation від 10.11.2011. *UNESCO World Heritage Centre*. URL: <https://whc.unesco.org/document/160163> (дата звернення: 29.10.2025).

9. Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention) : Convention від 27.10.2005. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/1680083746> (дата звернення: 29.10.2025).

10. ICOMOS guidance on post-trauma recovery and reconstruction for World Heritage cultural properties : Guidance document, 2017. *ICOMOS (publications)*. URL: <https://publ.icomos.org/publicomos/technica/724E2CE8DDA9FDEB6EDF512FBCE46F31> (дата звернення: 29.10.2025).

11. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution A/RES/70/1 від 25.09.2015. *United Nations*. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (дата звернення: 29.10.2025).

12. S/RES/2347 (2017) : Resolution of the Security Council від 24.03.2017. *United Nations Security Council*. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/s/res/2347-%282017%29> (дата звернення: 29.10.2025).

Анотація

Фальковський А. О., Каракаш О. Р. Східна філософія про руйнування і відновлення культурної спадщини. – Стаття.

Статтю присвячено філософському осмисленню проблеми руйнування і відновлення культурної спадщини крізь призму східної філософської традиції. Актуальність дослідження зумовлена зростанням масштабів знищення культурних цінностей у сучасному світі внаслідок воєнних конфліктів, соціальних трансформацій, глобалізаційних процесів і втрати ціннісних орієнтирів, а також домінуванням утилітарних

і технократичних підходів до їх відновлення. У статті обґрунтовується доцільність звернення до східної філософії як альтернативної світоглядної парадигми, що дозволяє переосмислити співвідношення руйнування і відновлення не як взаємовиключних явищ, а як взаємопов'язаних етапів єдиного процесу культурного буття.

Розкривається специфіка східного бачення культурної спадщини як динамічного, процесуального та духовно наповненого феномена, існування якого не обмежується матеріальною формою. Показано, що в межах східної філософської традиції руйнування культурних форм не обов'язково означає втрату їхнього смислового ядра, оскільки культурна цінність може зберігатися на рівні пам'яті, символів, традицій і духовної спадкоємності. Водночас відновлення розглядається не як механічне відтворення зруйнованого, а як осмислений процес трансформації, адаптації та актуалізації культурних смислів у нових історичних і соціальних умовах.

Особливу увагу приділено східному розумінню часу, циклічності та непостійності, які формують толерантне ставлення до змін культурних форм і водночас підсилюють відповідальність за збереження їхнього внутрішнього змісту. Обґрунтовується теза про те, що справжнє відновлення культурної спадщини можливе лише за умови моральної та духовної готовності суспільства до рефлексії над причинами руйнування і власною роллю у процесі культурного відтворення. Наголошується на етичному вимірі проблеми спадщини, у межах якого руйнування трактується як симптом глибших ціннісних криз, а відновлення – як шлях до відновлення культурної ідентичності та внутрішньої цілісності спільноти.

Зроблено висновок, що ідеї східної філософії можуть суттєво розширити сучасні теоретичні підходи до збереження та відновлення культурної спадщини, доповнивши їх духовно-ціннісним і антропологічним вимірами. Такий підхід створює підґрунтя для формування більш гуманістичних і культурно чутливих моделей роботи зі спадщиною в умовах її руйнування та постійних цивілізаційних викликів.

Ключові слова: східна філософія, культурна спадщина, руйнування культури, відновлення культурної спадщини, культурна пам'ять, духовна спадкоємність, циклічність часу, трансформація культурних форм, символічний вимір культури, культурна ідентичність.

Summary

Falkovsky A. O., Karakash O. R. Eastern philosophy on the destruction and restoration of cultural heritage. – Article.

The article is devoted to the philosophical understanding of the problem of the destruction and restoration of cultural heritage through the prism of the Eastern philosophical tradition. The relevance of the

study is due to the increasing scale of the destruction of cultural values in the modern world as a result of military conflicts, social transformations, globalization processes and the loss of value orientations, as well as the dominance of utilitarian and technocratic approaches to their restoration. The article justifies the expediency of turning to Eastern philosophy as an alternative worldview paradigm, which allows us to rethink the relationship between destruction and restoration not as mutually exclusive phenomena, but as interconnected stages of a single process of cultural existence.

The specifics of the Eastern vision of cultural heritage as a dynamic, procedural and spiritually filled phenomenon, the existence of which is not limited to material form, are revealed. It is shown that within the Eastern philosophical tradition, the destruction of cultural forms does not necessarily mean the loss of their semantic core, since cultural value can be preserved at the level of memory, symbols, traditions and spiritual continuity. At the same time, restoration is considered not as a mechanical reproduction of the destroyed, but as a meaningful process of transformation, adaptation and actualization of cultural meanings in new historical and social conditions.

Particular attention is paid to the Eastern understanding of time, cyclicity and impermanence, which form a tolerant attitude towards changes in cultural forms and at the same time strengthen the responsibility for preserving their internal content. The thesis is substantiated that the true restoration of cultural heritage is possible only if society is morally and spiritually ready to reflect on the causes of destruction and its own role in the process of cultural reproduction. The ethical dimension of the heritage problem is emphasized, within which destruction is interpreted as a symptom of deeper value crises, and restoration as a way to restore cultural identity and internal integrity of the community.

It is concluded that the ideas of Eastern philosophy can significantly expand modern theoretical approaches to the preservation and restoration of cultural heritage, supplementing them with spiritual, value and anthropological dimensions. Such an approach creates a basis for the formation of more humanistic and culturally sensitive models of working with heritage in the conditions of its destruction and constant civilizational challenges.

Key words: Eastern philosophy, cultural heritage, destruction of culture, restoration of cultural heritage, cultural memory, spiritual continuity, cyclicity of time, transformation of cultural forms, symbolic dimension of culture, cultural identity.

Дата надходження статті: 06.11.2025

Дата прийняття статті: 22.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025